

Küreselleşme ve Medeniyetler Arası Etkileşim Bağlamında Ortak Değerler

Prof. Dr. Ahmet DAVUTOĞLU*

Sayın Başkanım, Sayın Bakanım, Anayasa Mahkemesi'nin Sayın *Başkanı ve değerli üyeleri, sayın katılımcılar; ben, her şeyden önce* oturuma geç katılımım dolayısıyla özür diliyorum. Sempozyum'un başından itibaren huzurunuzda bulunmak ve diğer değerli konuşmacılardan istifade etmek isterdim. Ancak malumunuz olduğu gibi AB Orta Dış Politika Yüksek Temsilcisi Javier Solana ile İran Ulusal Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri ve Baş müzakereci Ali Laricani Türkiye'nin girişimi ile Ankara'da müzakereleri tekrar başlatmak üzere bugün buluşacaklar. Bu çerçevede taraflarla öngörüşmelerde bulunmak üzere yürüttüğümüz toplantılar dolayısıyla ancak şu anda aranıza katılabilmem mümkün olabildi. Bu mazeretimi kabul edeceğinizi ümit ediyorum.

Her şeyden önce hem Anayasa Mahkemesi'nin 45. Kuruluş Yıldönümü'nü tebrik ediyor hem de Yüce Mahkememiz'in yetkililerini böyle bir yıldönümünde felsefe, tarih, hukuk ve uluslararası ilişkiler alanlarını kapsayan böylesine önemli bir konuyu yıllık sempozyum konusu seçmiş oldukları için tebrik etmek istiyorum. Bu tercih, hukukun sadece formel bir alan olmanın ötesinde felsefi ve tarihi içeriği olduğunu ve bugünkü geçerliliği de bu içerikle birlikte ele alındığında bir anlam ifade ettiğini kabul eden bir yaklaşımı ifade ediyor. Bu yaklaşım Anayasa Mahkemesi'nin ne kadar geniş bir bakış açısına ve ne kadar gelecek merkezli bir vizyona sahip olduğunu ortaya koyuyor.

* Başbakanlık Başdanışmanı - Büyükelçi

Takdimimde öncelikle son yıllarda geniş bir kullanım alanı bulan medeniyet kavramının tekil ve çoğul kullanımları ile ilgili farklı yaklaşımları ve bu yaklaşımların teorik sonuçlarını ele almak istiyorum. İkinci bölümde medeniyetlerin tarihi oluşumlarının ana unsurlarını bugün küreselleşme sürecinde karşılaştığımız temel problematikler açısından inceleyerek medeniyetler arası etkileşimin kritik alanlarını ortaya koymaya çalışacağım. Üçüncü olarak bu kritik alanların hukuki açıdan getireceği yeni unsurları ve Anayasa mahkemelerinin muhtemel rolünü de ele aldıktan sonra ülkemizin bütün bu karmaşık süreç içindeki kendine özgü konumunu göstermeye çalışacağım.

Medeniyet kavramının tekil ve çoğul kullanımı ve bu kullanımın medeniyetler arası ilişkilerin tarihi seyrine yansımaları konusunda üç alternatif yaklaşımdan bahsedilebilir. Birinci yaklaşım sahipleri insanoğlunun tarihi tecrübesinde farklı medeniyetlerin aynı tarih diliminde birlikte var olabildiklerini kabul etmekle birlikte modernitenin etkisiyle zamanla tek bir medeniyetin hakimiyetinin söz konusu olacağına ve diğer medeniyetlerin tarih sahnesinden çekileceklerine inanırlar. 20. yüzyıl başlarında medeniyet tarihçileri arasında yaygın olan bu yaklaşımın en tipik temsilcisi Arnold Toynbee'dir. Toynbee 1930'larda kaleme aldığı medeniyetler tarihi açısından klasikleşen *A Study of History* adlı eserinde insanlık tarihinde yirmi altı medeniyetin kurulmuş olduğunu, bunlardan on tanesinin bugün de hayatiyetini sürdürmekte olduklarını, ancak bu medeniyetlerden dokuzunun onuncu ve kalıcı medeniyet olan Batı medeniyetinin hegemonik etkisinin oluşturacağı ekonomi-politik düzen karşısında zamanla buharlaşarak (annihilation) yok ya da asimile olacaklarını iddia etmişti.¹ Guy Alitto'nun Çin muhafazakar düşüncesinin 20. yüzyıldaki en önemli temsilcisi Liang Shu Ming'in hayatını ele aldığı esere verdiği başlık da bu yaklaşımın çarpıcı bir misalini oluşturmaktadır: *The Last Confucian (Son Konfüçyüs)*.² Bu başlığın bizatihi kendisi Çin medeniyetinin ve onun özünü teşkil eden Konfüçyanizmin yaşayan ve geleceği olan bir medeniyet havzası olarak değil, son temsilcisini de kaybetmiş tarihi bir entite olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Yine 20. yüzyılın önemli şarkiyatçılarından John Alden

¹ Arnold J. Toynbee, *A Study of History*, (Oxford University Press:N.Y.,1965), vol.1, p.54.

² Alitto, G. S., *The Last Confucian: Liang Shu-Ming and Chinese Dilemma of Modernity* (Berkeley: University of California Press, 1986), p. 344.

Williams temel İslam klasiklerinden çeviriler yaparak yayınladığı *Themes of Islamic Civilization* adlı klasik eserinin girişinde yetmişli yılların entellektüel yaklaşımını yansıtan bir açıklama yapma ihtiyacı hissetmiş ve “İslam Medeniyeti” kavramını kullanmış olması dolayısıyla kimsenin İslam Medeniyeti diye bir olgunun bugün yaşamakta olduğu kanaatine ulaşmaması gerektiğini, İslam medeniyetinin tarihte kaldığını, bugün sadece “Modern Teknoloji Medeniyeti”nin varlığından bahsedilebileceğini vurgulamıştır.³

Bu yaklaşım sahipleri, değişik medeniyetlerin varlıklarını sürdürebilecekleri kanaatini reddettikleri için, “medeniyet” kavramını tarihi analiz söz konusu olduğunda çoğul, çağdaş ve gelecek analizlerinde ise tekil şekliyle kullanmayı tercih etmişlerdir. Dolayısıyla medeniyetlerin çatışması, etkileşimi ya da sentezi bu yaklaşım için geçerli değildir. Bu yaklaşım etkisini değişik otantik medeniyet havzalarının tekrar canlanma sürecine girdikleri 20. yüzyılın son çeyreğine kadar sürmüştür. Bu yaklaşımın son çarpıcı yansıması Fukuyama’nın tarihin sonu tezidir.

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren İslam medeniyet havzasında görülen siyasi devinim, Çin ve Hint medeniyet havzalarında gözlenen kültürel ve ekonomi-politik canlanma, Afrika’da Afrika kimliği ve birliği etrafında gelişen yeni siyasi söylem ve Latin Amerika’da ortaya çıkan yeni arayışlar otantik medeniyetlerin tarih sahnesinden çekilmediklerini, aksine küreselleşmenin getirdiği etkin araçlarla yeni düşünsel ve sosyal ifade biçimleri geliştirmeye başladıklarını ortaya çıkarmıştır.

Geleneksel medeniyet havzalarındaki bu canlanma ve devinim ikinci yaklaşımı beraberinde getirmiştir. Bu yaklaşım farklı medeniyetlerin bugün de Varolcuklarını ve geleceği belirleme gücüne de sahip olduklarını kabul etmekte, ancak bu medeniyetler arasındaki ilişkiyi çatışmacı bir diyalektik çerçevesinde yorumlayarak insanlık tarihini medeniyetler arasındaki çatışma ekseninde yorumlamaktadır. “Medeniyet” gibi olumlu ve kurucu bir kavramı yıkıcı ve çatışmacı bir söylemin öznesi yapan bu yaklaşım büyük ölçüde siyasi ve stratejik bir gündemin ve yönlendirmenin ürünüdür. Bu yaklaşımın en tipik temsilcisi olan Samuel Huntington’un meşhur “Medeniyetler Çatışması” tezini batı medeniyetinin öncülüğündeki uluslararası

³ Williams, John Alden, (1971), *Themes of Islamic Civilization*, Los Angeles: University of California Pres, p.2-3.

sistemin engelleyemediği Bosna katliamının en yoğun günlerinde kaleme alması ve bütün bu yaşananlardan başta İslam medeniyeti olmak üzere batı-dışı medeniyetleri sorumlu tutması ve aynı makalede batı siyaset yapımcılarına batı-dışı medeniyetlere dönük çatışmacı tedbirler önermesi bu açıdan hiç de şaşırtıcı değildir.

Bizim de benimsediğimiz üçüncü yaklaşım ise farklı medeniyetlerin sadece tarihte değil, bugün de etkilerini sürdürdüklerini, ancak bu etkinin doğası gereği mutlaka çatışmacı olması gerektiğini, tarihte medeniyetler arası savaşlardan daha çok medeniyet-içi savaşılar yaşanmış olduğunu, ortak insanlık mirasının ürünü olan medeniyetlerin insanoğluna alternatifler sunan zenginlik kaynakları olduklarını ve geçmişte olduğu gibi bugün de etkileşimde bulunmalarının kaçınılmaz olduğunu, önemli olanın bu etkileşimin bütün bu birikimleri kucaklayan içselleştirici bir yöntem ile gerçekleştirilmesi olduğunu benimsemektedir. Biz bu yaklaşımın hem insanlığın evrensel ortak değerlerini içselleştirilmesini sağlayacağını, hem de medeniyetler arası etkileşime dayalı barışçıl bir yöntem ile küreselleşmenin getirdiği yeni meydan okumalara ortak cevaplar bulunabileceğini ve geçmişte olduğu gibi bugün de medeniyet bunalımlarının karşılıklı aşılma ile aşılabileceğini, dolayısıyla hukuki temel varsayımların ve normların da bu çerçevede yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Bu girişten sonra medeniyetlerin tarih sahnesine çıkışlarını, gelişmelerini ve bir havza haline dönüşmelerini sağlayan ana unsurlar üzerinde durmak ve günümüzde bu unsurlarla ilgili temel sorunları ele almak istiyorum. Medeniyetlerin kendi içinde tutarlılık ve süreklilik arz edecek şekilde tarih sahnesine çıkmasını sağlayan altı ana unsurdan bahsedebiliriz: (i) insanoğlunun ben-idrakinin ontolojik varoluşuna anlam katacak şekilde yeniden tanımlanması; (ii) insani bilgi birikiminin epistemolojik açıdan yeniden sistemleştirilmesi; (iii) ahlaki normların günlük hayatı düzenleyecek ve cari hukuku yönlendirecek şekilde yeniden tanımlanması; (iv) zaman ve tarih tasavvurunun yeniden inşası; (v) başta şehir hayatı ve yapısı olmak üzere insanoğlunun varoluş mekanının yeniden düzenlenmesi ve nihayet (vi) siyasi, ekonomik ve hukuki hayatı da kapsayan yeni bir düzen anlayışının geliştirilmesi.

Bu unsurlardan ilk üçü varlık-bilgi-değer paradigmasını oluşturan zihniyet parametreleri, diğer üçü ise bu zihniyetin tarihi olguya zaman-

mekan-düzen anlayışı şeklinde yansıması olarak değerlendirebiliriz. Medeniyetlerin tarih sahnesi çıkışlarındaki ontolojik unsur insan birinin kendi ben-idrakini yeniden inşa etme çabasıdır. İnsanoğlunun ontolojik varoluşuna yüklediği anlam tarihi varoluş algılamasının da zeminini ve ilk medeniyet nüvesini oluşturur. Hint medeniyetinin oluşum sürecinde varoluş felsefesi ile kast sistemi arasında kurulan ilişkinin belirleyici rolü, daha sonraki semitik geleneğe zemin teşkil edecek olan yahudi ben-idrakinde tanrı ile yapılan ahdin tarihe yansıması fikri, İslam medeniyetinde tevhid inancı ile Allah-insan ilişkisinin aracısız ve eşitlikçi bir çerçevede yeniden tanımlanması, Yunan medeniyetinde vatandaş statüsünün özel ontolojik anlamı, modern batı medeniyetinde bireyin hem bir varoluş birimi hem de ekonomik ve siyasal birim olarak ortaya çıkması medeniyetlerin öznelerini ortaya çıkaran felsefi ve psikolojik süreçlerdir.

İnsanoğlunun kadim arayışı olan özgürlük ve güvenlik arayışı bu süreçlerle yeni nitelikler kazandıkça farklı medeniyet nüvelerinin oluşumunun da önü açılmıştır. Ontolojik güvenlik ve özgürlük arayışında bugün insan birinin tanımı açısından son derece kapsamlı sorgulamaları ihtiva eden yeni bir aşamaya gelmiş durumdadır. Genetik çalışmaların kazandığı ivme ile klonlama başta olmak üzere ortaya çıkan yeni unsurlar insanoğlunun ontolojik varoluş alanı ile ilgili yeni tanımlama ihtiyaçlarını beraberinde getirmektedir. İnsan birinin kendi zatını idrak ile ilgili son derece girift süreçleri harekete geçirme ihtimali taşıyan bu gelişmeler sadece psikoloji alanının değil hukuk alanının da yeniden tanımlanması gibi bir meydan okumaya yol açacaktır. Varoluşun öznesindeki bulanıklığın hukuk öznesinin de bulanıklaşmasına yol açabilecek olması bugün düşünüldüğünden çok daha kapsamlı soruları gündemimize getirecektir.

Medeniyetlerin ortaya çıkışındaki ikinci unsur olan epistemolojik unsur ile bu ontolojik unsur arasında doğrudan bir irtibat söz konusudur. İnsan bilgisinin hem epistemolojik temel açısından hem de teknolojik uygulama açısından yeniden inşası tarihi medeniyet birikimlerinin en önemli dayanaklarından birini oluşturmuştur. Bilginin epistemolojik kaynağı, teoloji, felsefe ve bilim şeklinde sistemleştirilmesi, teknoloji olarak pratik kullanımı ve entelektüel prototip anlamında bilgi-temelli sosyal hiyerarşi kurulması gibi konular farklı medeniyetlerin ortaya çıkmasını sağlayan epistemolojik nitelikli etkenlerdir. Hind brahmanları, Yunan sofistleri, İslam alimleri, modern entelektüeller bu epistemolojik arayışların farklı havzalardaki öncüleridir. Bugün bilim felsefesinde yaşanan tartışmalar 19.yüzyıl

rasyonalizminin sınırlarına gelindiğini göstermekte ve yeni birçok meydan okumayı beraberinde getirmektedir. Bu durum hem eleştirel yaklaşımların önünü açmakta hem de doğu bilgi paradigmalarına olan ilgiyi artırmaktadır. Önümüzdeki dönem insani bilgi birikiminin kaynakları, sistemleştirilmesi ve kullanımı konusunda çok daha kapsamlı tartışmalara gebe dir. Küreselleşme süreci bilgi paradigmalarına ulaşımı ve karşılıklı etkileşimi artırmakta ve yeni eklektik anlayışların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Medeniyetlerin oluşumundaki üçüncü unsur olan ve değer sistemlerini yeniden inşa edilmesini sağlayan aksiyolojik unsur hukuk anlayışlarını ve sistemlerini doğrudan etkileyen bir nitelik taşımaktadır. Bu unsurun iki farklı düzlemi bulunmaktadır. Birinci düzlem ahlak-hukuk ilişkisini doğrudan tanımlayan değer sistemlerinin yeniden yapılandırılması sürecidir. İkinci düzlem ise insanın günlük davranışlarının “iyi/kötü”, “ahlaki/gayriahlaki”, “meşru-gayrimeşru” kategorileri şeklinde standardize edilmesi ve günlük hayat ritminin belirlenmesidir. Bu aksiyolojik alanda zaman ve mekan sınırlarını aşan ortak insanlık değerleri bulunmakla birlikte her bir medeniyet havzasının kendi varlık ve bilgi paradigmalarından beslenen kendine özgü bir değer alanı da söz konusudur. Bu farklı değer alanları farklı medeniyetlerin birbirlerine alternatif hayat ritimlerini ve biçimlerini de insanlığa sunmaları sonucunu beraberinde getirmiştir. İnsanlığın ortak evrensel değerleri ile medeniyetlerin kendi değer sistemleri arasındaki ilişki küreselleşme sürecinin getirdiği aktarım hızı ve yoğun etkileşim ile son derece renkli bir eklektik alan oluşturmaktadır. Batı şehirlerinde artan Çin mahalleleri, yoga kursları ve İslam kültür merkezleri ve camileri ile eşzamanlı olarak Hint, İslam ve Çin şehirlerinde gözlenen batı alışveriş merkezleri, marka alışkanlıkları, hayat ritimleri ve biçimleri arasındaki iç içe geçmişliğin yansımalarıdır. Modernleşme değerleri standardize ederken, küreselleşme değerleri harmanlıyor ve yeniden biçimlendiriyor.

Medeniyetleri ayırt edici dördüncü temel unsur her bir medeniyet birikimi ile ortaya çıkan farklı zaman ve tarih algılamalarıdır. Varlık-bilgi-değer sistemine uyumlu bir zaman idraki ve bu zaman idrakine bağlı olarak geliştirilen tarih idraki ve yorumu medeniyet oluşumunun felsefi arka plandan tarihe yansımalarının bir ürünüdür. Otantik medeniyetlerdeki döngüsel zaman idraki ile modernitenin ilerlemeci zaman idraki arasındaki fark sadece sıradan bir yaklaşım farkı değil, bütün hayata ve tarihe bakışı şekillendiren önemli bir bilinç farkıdır.

Öte yandan hemen hemen her medeniyet bütün insanlık tarihini kendi özel tarihi ile uyumlu bir şekilde yorumlayarak kendi tarihsel varoluşuna özel bir anlam katmaya çalışmıştır. Çin, Hint ve Yunan medeniyetlerinde tarih-ötesi mitolojik alandan tarihi tecrübe alanına geçiş süreci ile ilgili sözlü anlatımlar aynı zamanda bu medeniyet havzalarına tarih içinde özel bir konum belirlemekte ve insanlığın tarihi akışını bu medeniyetlerin özel tarihi akışları ile irtibatlandırmaktadır. Aynı şekilde yahudi geleneğinde yahudilerin tanrı ile ahitleşmelerinin ortaya çıkardığı tarihi serüven insanlığın serüveni ile özdeşleştirilmekte ve bu bilinç nerede olurlarsa olsunlar Yahudilere özgü bir tarih idrakinin aktarılmasını sağlamaktadır. İslam medeniyetinin peygamberler tarihi üzerinden kurduğu süreklilik ve Osmanlı tarih anlayışının merkezine oturan kadim kavramı da bu medeniyet öznelerine bir zaman ve tarih idraki kazandırılmasını sağlamıştır.

Modernite ile birlikte bir taraftan seküler/ilerlemeci bir zaman idraki benimsenirken diğer taraftan da bu zaman idrakine uyumlu Avrupa-merkezli bir tarih idraki geliştirilmiştir. 19. yüzyılın büyük ölçekli tarih felsefeleri böyle bir çabanın ürünüdür. Yunan-Roma-Hristiyanlık-Rönesans/Reform-Modernite şablonu üzerine oturtulan bu tarih akışı anlayışının sömürge eğitime paralel bir şekilde yaygınlık kazanması insanlık tarihini Avrupa tarihine indirgemek yanında Avrupa'dan çok daha eski olan diğer medeniyet havzalarını da tarih dışına iterek bir anlamda zihinsel olarak marjinalleştirmiştir. Bugün küreselleşme süreci ile medeniyetlerin canlanma sürecinin aynı anda seyrediyor olması bu tarih anlayışının temelden sorgulanması sürecini tetiklemiştir. Bugün bütün medeniyet birikimlerini tarih sahnesine anlamlı bir şekilde oturtacak yeni bir tarih yorumuna ihtiyaç hissedilmektedir.

Benzer bir süreç medeniyetlerin beşinci önemli kurucu unsuru olan mekan idraki için de geçerlidir. Medeniyetler varlık-bilgi-değer zihniyet parametrelerini bir mekana aksettirdikleri ve o mekanı bu parametreler etrafında şekillendirdikleri ölçüde olgunlaşır ve bir merkez niteliği kazanırlar. Bu açıdan bakıldığında her bir medeniyet kendi varoluş havzasına merkezi anlamlar yükler. Çin'in Mandarin dilindeki adının (*Zhongguo*) anlamı dünyanın merkezi ya da merkez/orta ülkedir; *Mısır* semantik olarak medeniyet ve metropolis anlamına gelirken Mısırlılar kendi ülkelerine *Umm ud-Dunya* (dünyanın anası) vermişlerdir; İranlılar dünyayı yedi bölgeye (*kişver*) bölerken kendi mekanlarını merkezi bölgeye yerleştirmişlerdir; Romalılar için her yol Roma'ya çıkmış; modern Avrupalıların mekan

algılamalarını oluşturan haritalarda kendi coğrafyaları aşağı-yukarı, merkez-kenar özellikleri taşımayan küre şeklindeki dünyada hem merkezde hem yukarda yer almıştır. Bugün küreselleşme sürecinin getirdiği mekan algılaması bilgisayar teknolojisinin getirdiği yeni idrak biçimleri ile fiziki alandan algı alanına kaydıkça mekan idrakinin yeniden inşası ihtiyacı kendini göstermektedir.

Zihniyet parametrelerinin mekana yansımaları en doğrudan bir şekilde şehir yapılarında tecessüm eder. Şehirler bir anlamda medeniyeti oluşturan zihniyetin tarihi sahneye aksedişidir. Bu aksedişin en çarpıcı prototiplerini “eksen şehirlerde” görebiliriz. Mohenjo-Daro Aryan-öncesi Hind Medeniyetinin, Babil Mezopotamya medeniyetinin, Pekin Çin medeniyetinin, Atina Yunan Medeniyetinin, eski Kahire Mısır medeniyetinin, Persepolis İran medeniyetinin, Roma medeniyetinin, Medine İslam medeniyetinin, İstanbul Osmanlı medeniyetinin, New York Modern Batı medeniyetinin zihniyet parametrelerinin belli bir fiziki mekana yansıtılmasının ve o mekanın insan unsuru ile bütünleşmesinin ürünüdür. Bu şehirlerin yapısı ve doğası anlaşılma ve tekabül ettikleri medeniyetlerin zihniyetlerine ve hayat akışlarına da nüfuz edilemez.

Bugün küreselleşme sürecinin medeniyetler arası etkileşime ivme kattığı en önemli alanların başında şehir yapılarındaki dönüşüm gelmektedir. Belli bir medeniyet havzası ile anılan önemli şehirler gittikçe artan bir hızla birçok farklı medeniyet unsurlarının yan yana yaşadığı mekanlar haline dönüşmektedir. Bu durum başta şehirlerin yerel yönetim alanını ilgilendiren hukuki çerçeveler olmak üzere hukuki yaklaşımların çeşitlenmesine ve daha da karmaşıklaşmasına yol açmaktadır. Bugün Londra'nın, New York'un, Paris'in, Berlin'in, Singapur'un ya da Brüksel'in bundan elli sene önceki hukuki düzenlemelerle idare edilebilme imkanları yoktur. Yeni sosyal çevreler yeni normları ve bu normlara dayalı formel hukuk düzenlemelerini kaçınılmaz olarak beraberinde getirecektir.

Medeniyetlerin oluşum sürecinin altıncı ve nihai unsuru bir düzen fikrinin ve paradigmasının teşekkül etmesidir. Her medeniyet nihai kertede insan doğasının karmaşık yapısından bir sosyal düzene geçişin sancılarını taşır. Şehirde siyasi organizasyon olarak devlete, devletten bir “dünya düzeni” fikrine geçiş çabası medeniyetlerin ortak özellikleri arasında yer alır. Her türlü “düzen” fikrinin ve uygulamasının en olmazsa olmaz şartı bir hukuk anlayışının ve

uygulamasının geliştirilmiş olmasıdır. Makedonya şehir düzeninden İskender'in çok kültürlü emperyal düzenine, Roma şehir düzeninden Pax Romana'ya, Osmanlı aşiret düzeninden Osmanlı Nizam-ı Alem anlayışına, batıda feodal şehir düzeninden önce üzerinde güneş batmayan Pax Britannica'ya ve Pax Americana'ya geçiş süreci hukuk düzeninin de yerelden devlete devletten uluslararası niteliğe bürünmesi sonucunda gerçekleşmiştir.

Bugün küreselleşme süreci ile birlikte bir hukuk anlayışının belli bir merkezden çevreye yayılması şeklinde gerçekleşen dönüşüm dönemi sona ermiştir. Yeni uluslararası hukuk düzeni hiyerarşik bir şekilde ya da merkez-çevre ilişkileri içinde değil birçok kültürel, ekonomik ve siyasi faktörün aynı anda etkilediği, birçok kültürel ve ekonomi-politik havzanın aynı anda belirlediği daha dinamik bir süreç içinde ortaya çıkacaktır.

Hukukun yerel-ulusal-uluslararası düzen algısındaki değişime uyumlu bir seyir takip etmesi toplumların tarihin akış seyrine intibak etmelerini de sağlamıştır. Bu intibak sürecini gerçekleştiremeyen toplumlarda hukuk düzeni statik bir hal alarak durağanlaşmakta, bu intibak sürecinin öncüsü olan toplumlarda ise hukuk süreci toplumların dinamizmine ayak uydurarak bu dinamizmin o toplumların uluslararası sahneye daha güçlü bir şekilde çıkmalarına zemin hazırlamaktadır.

Türkiye bu dinamik küreselleşme ve medeniyetler arası etkileşim sürecinde son derece önemli ve kendine özgü bir konuma sahiptir. Her şeyden önce Afro-avasya anakitasının optimal merkezinde yer alan Türkiye insanlık tarihinin ana damarını oluşturan medeniyet birikimlerinin ya mirasçısı ya da doğrudan etkileşim içine girdiği komşu havza niteliği taşımaktadır. Mezopotamya, Akdeniz, Yunan, Roma ve İslam medeniyetleri Türkiye coğrafyasında doğrudan miras bırakmışlarken, gerek coğrafi gerekse insan unsuru bağlantıları itibarıyla Mısır, İran, Hint ve Çin medeniyetleri de Türkiye'nin bulunduğu jeokültürel hat ile ya aktarım ya da etkileşim içine girmişlerdir. Ülkemiz kadim insanlık birikiminin en renkli ve en kalıcı şekilde tecessüm ettiği ve iz bıraktığı bir medeniyetler arası etkileşim havzasının üzerinde bulunmaktadır. Geleneksel arka planı ile böylesine zengin bir zemine oturan ülkemiz geçirdiği kapsamlı modernleşme tecrübesi ile de son derece özel bir birikime sahip olmuştur. Bu yönüyle küreselleşme süreci içinde yaşanıldığı düşünülen kültürel anlamda doğu-batı, geleneksel-çağdaş, kadim-modern, ekonomi-politik anlamda kuzey-güney gerilimlerini en doğrudan yansıtan ve en kapsamlı şekilde yaşayan ülkelerin başında

gelmektedir. Türkiye kültürel anlamda doğunun kadim hikmeti ile batının rasyonel düşünce geleneğini, kuzeyin ekonomik üretkenliği ile güneyin küresel adalet arayışını birlikte içselleştirerek tarih sahnesine taşıma kabiliyetine sahip nadir ülkeler arasında özel bir konuma sahiptir. Bu gerilimlerin ve meydan okumaların merkezinde yer almak bizim için bir tehdit ve içe kapanma gerekçesi de olabilir; tarihin akışını doyasıya yaşamamızı ve yönlendirmemizi sağlayacak büyük bir açılımın öncüsü olmamızı da sağlayabilir.

Bu dinamik dönüşüm sürecini doğru anlamak, anlamlandırmak ve yönetebilmek için toplumun bütün kurumlarının devrede olduğu bir yeniden yapılanma sürecine ihtiyaç hissedilmektedir. Ülkenin düşünce kuruluşları bu seyrin entelektüel zeminini doğru yorumlamak ve yeni teorik çerçevelerle toplumumuzun bu sürece intibakının zihinsel altyapısını kurmakla yükümlüdür. Yasama organımız olan TBMM yerel-ulusal-evrensel düzen dengesini gözeten ancak her birini dinamik bir yöntem ile yorumlayan yasal açılımlar sağlamak suretiyle toplumumuzun küreselleşme sürecinin edilgen bir unsuru değil bu sürecin etken ve yönlendiren öznesi yapacak düzenlemeleri gerçekleştirmelidir.

Bu çerçevede Anayasa Mahkemelerinin rolü daha da belirgin bir nitelik kazanmaktadır. Anayasal düzen açısından nihai meşruiyet belirleyici konumda olan Anayasa Mahkemeleri aldıkları kararlarla anayasanın dinamik yorumu ile evrensel nitelikli dönüşümlere gecikmeksizin intibak edilmesini de sağlayabilirler; aksine statik yorumlarla toplumun bu dönüşümlere intibak sürecini geciktirerek savunmacı ve içine kapanık tepkilerin ortaya çıkmasına da yol açabilirler. İçinden geçmekte olduğumuz küreselleşme ve etkileşim süreci insanlık tarihinin akışını daha da hızlandıracaktır. Toplumumuz güçlü tarihi birikimi, merkezi coğrafi konumu ve sağlam altyapısı ile bu hıza intibak edecek potansiyele sahiptir. Yeter ki bütün kurumlarımız tam bir özgüven içinde toplumumuzu tarih sahnesine daha güçlü çıkaracak açılımların öncüsü olabilsinler.

Anayasa Mahkememizin son derece doğru bir zamanlama ile böylesine kapsamlı bir sempozyumu gerçekleştirmiş olmasını yüce mahkememizin bu kapsamlı dönüşümü doğru yorumlama ve hukuk düzenimizi Türk toplumunu küresel rekabet alanında etkin bir aktör kılacak şekilde açılımcı ve vizyoner bir zemine oturtma çabası olarak görüyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum.